Στην υπόθεση 180/83,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Arbeitsgericht του Reutlingen (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του παραπέμποντος δικαστηρίου μεταξύ

HANS MOSER

και

LAND BADEN-WÜRTTEMBERG,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της συνθήκης ΕΟΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

συγκείμενο από τους Mackenzie Stuart, πρόεδρο, T. Koopmans, K. Bahlmann και Y. Galmot, προέδρους τμήματος, P. Pescatore, A. O'Keeffe, G. Bosco, O. Due και U. Everling, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: Sir Gordon Slynn
γραμματέας: P. Heim

εκδίδει την ακόλουθη

ΑΠΟΦΑΣΗ

Περιστατικά

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, η εξέλιξη της διαδικασίας και οι παρατηρήσεις που κατατέθηκαν δυνάμει του άρθρου 20 του οργανισμού του Δικαστηρίου της ΕΟΚ, συνοψίζονται ως εξής:

I — Πραγματικά περιστατικά και έγγραφη διαδικασία

Βάσει της νομοθεσίας που ισχύει στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας,

η απόκτηση άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Grund- und Hauptschulen) εξαρτάται από την επιτυχία σε δύο κρατικούς διαγωνισμούς. Για να μπορεί να συμμετάσχει στο δεύτερο κρατικό διαγωνισμό, ο υποψήφιος πρέπει να πραγματοποιήσει προπαρασκευαστική άσκηση.

Το άρθρο 5 της Grund- und Hauptschullehrer-Prüfungsordnung II (ρύθμισης σχετικά με τις εξετάσεις των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης) της 26ης Ιανουαρίου 1981 προβλέπει ότι:

«1) Ο υποψήφιος που έχει γίνει δεκτός για την προπαρασκευαστική άσκηση των εκπαιδευτικών διορίζεται ως μετακλητός δημόσιος υπάλληλος από την Oberschulamt στην περιφέρεια της οποίας διεξάγεται το σεμινάριο που οφείλει να παρακολουθήσει.

...»

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1982, ο Hans Moser, γερμανός υπήκοος, ο οποίος είχε συμμετάσχει με επιτυχία στον πρώτο διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς, ζήτησε από τις αρχές του ομόσπονδου κράτους της Βάδης — Βυρτεμβέργης να γίνει δεκτός στην προπαρασκευαστική άσκηση για εκπαιδευτικούς ως μετακλητός δημόσιος υπάλληλος ή, επικουρικά, βάσει σχέσης ιδιωτικού δικαίου.

Το κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης αρνήθηκε να δεχτεί τον Moser στην προπαρασκευαστική άσκηση με την αιτιολογία ότι μετά από έρευνα που έγινε κατ' εφαρμογή της «Απόφασης της κυβέρνησης της Βάδης — Βυρτεμβέργης για την υποχρέωση πίστης στις συνταγματικές αρχές των δημόσιων υπαλλήλων» της 2ας Οκτωβρίου 1983 (γνωστοποίηση του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, της 2. 11. 1983, ABl. σ. 1674) αποκαλύφθηκε ότι ο Moser ήταν μέλος του Γερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος (DKP). Αντίθετα, το εν λόγω κράτος δεν αμφισβητούσε κατά κανένα τρόπο τις επιστημονικές και παιδαγωγικές ικανότητες του Moser.

Με δικόγραφο της 7ης Φεβρουαρίου 1983, ο Moser προσέφυγε ενώπιον του Arbeitsgericht του Reutlingen κατά της απόφασης με την οποία το κράτος της Βάδης-Βυρτεμβέργης αρνήθηκε τη συμμετοχή του στην προπαρασκευαστική άσκηση.

Το Arbeitsgericht θεώρησε ότι η άρνηση του ομόσπονδου κράτους να δεχθεί τον Moser στην προπαρασκευαστική άσκηση του στερεί τη δυνατότητα να υποβάλει την υποψηφιότητά του για θέση εκπαιδευτικού, παραδείγματος χάρη, σε ιδιωτικό σχολείο σε ένα άλλο κράτος μέλος, δεδομένου ότι η πρόσληψη σε μια τέτοια θέση εξαρτάται από την επιτυχία στο δεύτερο κρατικό διαγωνισμό. Ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου συνεπώς ανέκυψε το ερώτημα αν η γερμανική νομοθεσία είναι σύμφωνη με το άρθρο 48 της συνθήκης ΕΟΚ. Υπ' αυτές τις συνθήκες, το δικαστήριο αυτό αποφάσισε, με διάταξη της 18ης Αυγούστου 1983, να αναβάλει την έκδοση οριστικής απόφασης και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«α) Η έννοια "εργαζόμενος" που αναφέρεται στο άρθρο 48, παράγραφος 2, της συνθήκης ΕΟΚ περιλαμβάνει και τα πρόσωπα τα οποία, αφού πέρασαν με επιτυχία τον πρώτο κρατικό διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, επιθυμούν να πραγματοποιήσουν, χωρίς να δημιουργείται δημοσιοϋπαλληλική σχέση, την προπαρασκευαστική άσκηση για το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα οποία έχουν ήδη τοποθετηθεί σε φροντιστήριο πρακτικής ασκήσεως;

β) Σε περίπτωση που δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα υπό το στοιχείο α:
Η άρνηση του εναγόμενου κράτους να προσλάβει βάσει συμβατικής και όχι δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης ένα πρόσωπο που είναι υποψήφιο για την προπαρασκευαστική άσκηση την οποία πρέπει να πραγματοποιήσουν πριν από το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης συνιστά διάκριση λόγω ιθαγένειας όσον αφορά τους άλλους όρους εργασίας κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 2, της συνθήκης ΕΟΚ;

γ) Σε περίπτωση που δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα υπό το στοιχείο β:
Η άρνηση του εναγόμενου κράτους να προσλάβει βάσει συμβατικής και όχι

δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης τον ανωτέρω υποψήφιο για να πραγματοποιήσει την προπαρασκευαστική άσκηση για το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς στοιχειώδους εκπαιδεύσεως, λόγω του ότι ο υποψήφιος αυτός ανήκει στο Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα (DKP), συνιστά παράβαση του άρθρου 48, παράγραφος 3, στοιχεία α και 6, της συνθήκης ΕΟΚ;»

Η διάταξη παραπομπής πρωτοκολλήθηκε στη γραμματεία του Δικαστηρίου στις 22 Αυγούστου 1983.

Σύμφωνα με το άρθρο 20 του πρωτοκόλλου περί του οργανισμού του Δικαστηρίου, γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν ο Hans Moser, εκπροσωπούμενος από τους Gutmann και Wohlfarth, δικηγόρους Στουτγάρδης, η κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, εκπροσωπούμενη από τους Martin Seidel και Ernst Röder, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Manfred Beschel, μέλος της νομικής της υπηρεσίας.

II — Γραπτές παρατηρήσεις των διαδίκων

Α — Επί του παραδεκτού της αίτησης για έκδοση προδικαστικής απόφασης

Η *κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας* προτείνει το απαράδεκτο της αίτησης εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, επειδή η απάντηση στα ερωτήματα που έθεσε το παραπέμπον δικαστήριο δεν είναι αναγκαία για να εκδοθεί απόφαση στην παρούσα υπόθεση. Ως προς το σημείο αυτό, υπενθυμίζει ότι σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, ενώ εναπόκειται μόνο στον εθνικό δικαστή να εκτιμήσει την αναγκαιότητα προδικαστικής απόφασης για τη δική του σχετική οριστική απόφαση, το Δικαστήριο δεν δεσμεύεται από την εκτίμηση αυτή, όταν η αίτηση είναι προφανώς απαράδεκτη.

Κατά την κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, η υπό κρίση υπόθεση που έχει υποβληθεί στο Δικαστήριο, αποτελεί μία από τις εξαιρετικές περιπτώσεις που αναφέρονται στη νομολογία του (πρβλ. την απόφαση της 16. 12. 1981, Foglia, 244/80, Συλλογή σ. 3045). Πράγματι, ο ενάγων στην κύρια δίκη είναι γερμανός υπήκοος, έζησε και σπούδασε στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και δεν μετέφερε ποτέ την κατοικία του εκτός του κράτους αυτού. Η κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας δεν βλέπει επομένως να υπάρχει οποιαδήποτε σχέση μεταξύ των ερωτημάτων που υπέβαλε το παραπέμπον δικαστήριο στο πλαίσιο της διαδικασίας στην κύρια δίκη και των διατάξεων της συνθήκης ΕΟΚ γενικά, καθώς και των διατάξεων του άρθρου 48 ειδικότερα. Σύμφωνα με την ομοσπονδιακή κυβέρνηση, η διάταξη παραπομπής βασίζεται σε προφανή πλάνη ως προς το αντικείμενο και την έκταση εφαρμογής των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη.

Ενώ η *Επιτροπή* δέχεται ότι κανένα στοιχείο της διαφοράς στην κύρια δίκη δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, θεωρεί όμως ότι θα ήταν προφανώς αντίθετο προς τη φύση και τη λειτουργία της διαδικασίας για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, αν το Δικαστήριο δεν επισημάνει στο εθνικό δικαστήριο ορισμένα, προφανώς σημαντικά σημεία σχετικά με το πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, ακόμη και αν δεν έχει τεθεί ρητά ερώτημα ως προς τα σημεία αυτά. Συνεπώς, η Επιτροπή προτείνει στο Δικαστήριο να επιστήσει την προσοχή του εθνικού δικαστηρίου στα όρια και στην έκταση της εφαρμογής της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων.

Β — Επί των ερωτημάτων που υπέβαλε το εθνικό δικαστήριο

Ο *Moser* θεωρεί ότι είναι πράγματι εργαζόμενος, κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 2, της συνθήκης, επειδή το

άρθρο 48 εφαρμόζεται και στους όρους της επαγγελματικής εκπαίδευσης για την πρόσληψη σε μία θέση. Κατά τον Moser, πρέπει εν πάση περιπτώσει να γίνει δεκτή η ύπαρξη σχέσης εργασίας, όταν το κράτος όπου ασκούνται οι δραστηριότητες χαρακτηρίζει μία συγκεκριμένη σχέση ως σχέση εργασίας.

Εξάλλου, όπως υποστηρίζει ο Moser, η περίπτωση των προσώπων που πραγματοποιούν προπαρασκευαστική άσκηση στις γερμανικές δημόσιες υπηρεσίες δεν καλύπτεται, αφού δεν υπάρχει άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κράτους, από την εξαίρεση του άρθρου 48, παράγραφος 4.

Η πρακτική του ομόσπονδου κράτους περιορίζει την ελεύθερη κυκλοφορία του Moser, επειδή, εμποδίζοντάς τον να εκπαιδευτεί επαγγελματικά και να αποκτήσει το αντίστοιχο δίπλωμα, του στερεί τη δυνατότητα να ασκήσει στα άλλα κράτη μέλη το επάγγελμα για το οποίο σπούδασε και πήρε το δίπλωμά του.

Κατά την *κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας*, η περίπτωση του υποψήφιου που πρόκειται να πραγματοποιήσει προπαρασκευαστική άσκηση για το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για την πρόσληψη ως εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48. Ως προς το σημείο αυτό, ισχυρίζεται ότι σκοπός του άρθρου αυτού δεν είναι να ευνοήσει τους υπηκόους ενός κράτους μέλους παρά τη νομοθεσία του κράτους αυτού.

Βάσει της νομολογίας έχει γίνει δεκτό ότι

«οι διατάξεις της συνθήκης στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζόμενων δεν είναι δυνατό ... να εφαρμοστούν σε εσωτερικές απλώς καταστάσεις ενός κράτους μέλους, δηλαδή σε περίπτωση που δεν υπάρχει καμία σχέση με οποιαδήποτε από τις καταστάσεις που προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο» (απόφαση της 28ης Μαρτίου 1979, Saunders, 175/78, Recueil σ. 1129)

και ότι

«τούτο ασφαλώς συμβαίνει στην περίπτωση εργαζομένων που δεν έχουν ποτέ ασκήσει το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας στο εσωτερικό της Κοινότητας» (απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1982, Morson, 35 και 36/82, Συλλογή σ. 3723).

Η κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας υπενθυμίζει ότι στην προκειμένη περίπτωση ο Moser δεν άσκησε ποτέ το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας βάσει του άρθρου 48.

Όσον αφορά τις πρακτικές δυσχέρειες για την εξεύρεση εργασίας σε άλλο κράτος μέλος, στην περίπτωση που ο ενδιαφερόμενος δεν έχει το δίπλωμα επαγγελματικής εκπαίδευσης που προβλέπει η νομοθεσία ενός κράτους μέλους, οι δυσχέρειες αυτές δεν συνιστούν διάκριση έναντι των αλλοδαπών που να απαγορεύεται από το άρθρο 48.

Η *Επιτροπή* θεωρεί επίσης ότι, στην προκειμένη περίπτωση, δεν είναι δυνατό να στηριχτεί, έστω και φαινομενικά, διάκριση λόγω ιθαγένειας, επειδή η ιθαγένεια του Moser προφανώς δεν παίζει κανένα ρόλο για την προσβαλλόμενη απόφαση του ομόσπονδου κράτους.

Η Επιτροπή διευκρινίζει ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 48 της συνθήκης ΕΟΚ δεν θέτει κανένα περιορισμό στην αρμοδιότητα των κρατών μελών να θεσπίζουν, βάσει γενικών νόμων και όχι βάσει νόμων που να δημιουργούν διακρίσεις λόγω ιθαγένειας, ρυθμίσεις που να εφαρμόζονται σε όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους.

Κατά την Επιτροπή, το γεγονός ότι ο υποψήφιος ο οποίος δεν έγινε δεκτός για την προπαρασκευαστική άσκηση εμποδίζεται να ασκήσει σε άλλο κράτος μέλος το επάγγελμα που επιθυμεί, δεν είναι πρόσφορο να δημιουργήσει την απαραίτητη σχέση με τις διατάξεις της συνθήκης ΕΟΚ περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων και τα κείμενα που εκδόθηκαν προς εκτέλεσή τους.

III — Προφορική διαδικασία

Ο Moser, εκπροσωπούμενος από το δικηγόρο Hans-Dieter Wohlfarth, η κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, εκπροσωπούμενη από τον Martin Seidel, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Manfred Beschel, μέλος της νομικής της υπηρεσίας, ανέπτυξαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους στη συνεδρίαση της 10ης Απριλίου 1984.

Ο γενικός εισαγγελέας ανέπτυξε τις προτάσεις του στην ίδια συνεδρίαση.

Σκεπτικό

1 Με διάταξη της 18ης Αυγούστου 1983, που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 22 Αυγούστου 1983, το Arbeitsgericht του Reutlingen υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 177 της συνθήκης ΕΟΚ, τρία προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 48 της συνθήκης ΕΟΚ.

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του Hans Moser, γερμανού υπηκόου, και των αρχών του Land Baden-Württemberg [ομόσπονδου κράτους της Βάδης-Βυρτεμβέργης] (στο εξής: Land) λόγω του ότι ο Moser δεν είχε γίνει δεκτός στην προπαρασκευαστική άσκηση που είναι αναγκαία για να ασκήσει, αφού επιτύχει στο δεύτερο κρατικό διαγωνισμό, το λειτούργημα του εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

3 Όπως προκύπτει από τη διάταξη παραπομπής, η άρνηση των αρχών του Land στηρίχτηκε στο ότι ο Moser δεν συγκέντρωνε τις προϋποθέσεις που θέτει η νομοθεσία του Land σχετικά με την κατάληψη θέσεων σε δημόσιες υπηρεσίες, επειδή ανήκε στο γερμανικό κομμουνιστικό κόμμα και επομένως δεν παρείχε τα εχέγγυα πίστης στη φιλελεύθερη δημοκρατική συνταγματική τάξη της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας.

4 Η διαφορά υποβλήθηκε στο Arbeitsgericht του Reutlingen. Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση του Land μπορούσε να στερήσει τον Moser από τη δυνατότητα να υποβάλει υποψηφιότητα για θέση εκπαιδευτικού σε σχολεία άλλων κρατών μελών εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Από τη θέση αυτή θα μπορούσαν να αποκλειστούν όσοι δεν μπόρεσαν, όπως και ο Moser, να πραγματοποιήσουν την προπαρασκευαστική άσκηση. Συνεπώς, το Arbeitsgericht θέτει το ερώτημα αν η νομοθεσία του Land είναι σύμφωνη με την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων που αναφέρεται στο άρθρο 48 της συνθήκης ΕΟΚ. Για το λόγο αυτό, ανέβαλε τη δίκη και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα:

«α) Η έννοια "εργαζόμενος" που αναφέρεται στο άρθρο 48, παράγραφος 2, της συνθήκης ΕΟΚ περιλαμβάνει και τα πρόσωπα τα οποία, αφού πέρασαν με επιτυχία τον πρώτο κρατικό διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, επιθυμούν να πραγματοποιήσουν, χωρίς να δημιουργείται δημοσιοϋπαλληλική σχέση, την προπαρασκευαστική άσκηση για το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα οποία έχουν ήδη τοποθετηθεί σε φροντιστήριο πρακτικής ασκήσεως;

6) Σε περίπτωση που δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα υπό το στοιχείο α:

Η άρνηση του εναγόμενου κράτους να προσλάβει βάσει συμβατικής και όχι δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης ένα πρόσωπο που είναι υποψήφιο για την προπαρασκευαστική άσκηση την οποία πρέπει να πραγματοποιήσουν πριν από το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης συνιστά διάκριση λόγω ιθαγένειας όσον αφορά τους άλλους όρους εργασίας κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 2, της συνθήκης ΕΟΚ;

γ) Σε περίπτωση που δοθεί αρνητική απάντηση στο ερώτημα υπό στοιχείο 6:

Η άρνηση του εναγόμενου κράτους να προσλάβει βάσει συμβατικής και όχι δημοσιοϋπαλληλικής σχέσης τον ανωτέρω υποψήφιο για να πραγματοποιήσει την προπαρασκευαστική άσκηση για το δεύτερο κρατικό διαγωνισμό για εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, λόγω του ότι ο υποψήφιος αυτός ανήκει στο Γερμανικό Κομμουνιστικό Κόμμα (DKP), συνιστά παράβαση του άρθρου 48, παράγραφος 3, στοιχεία α και 6, της συνθήκης ΕΟΚ;»

5 Με τις παρατήσεις που κατέθεσε στο Δικαστήριο, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας εκφράζει τις αμφιβολίες της ως προς την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί της αιτήσεως του παραπέμποντος δικαστηρίου, δεδομένου ότι, κατ' αυτήν, η απάντηση στα υποβληθέντα ερωτήματα δεν είναι αναγκαία για την έκδοση αποφάσεως επί της διαφοράς.

6 Όπως έχει δεχτεί το Δικαστήριο με πάγια νομολογία του, ιδίως με την απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1980 (ONPTS κατά Damiani, υπόθεση 53/79, Slg. 1980, σ. 273), στο πλαίσιο της κατανομής αρμοδιοτήτων μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου που προβλέπει το άρθρο 177 της συνθήκης, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο, που μόνο αυτό έχει άμεση γνώση των πραγματικών περιστατικών και των ισχυρισμών των διαδίκων και το οποίο έχει την ευθύνη της απόφασης που θα εκδοθεί, να εκτιμήσει, με πλήρη επίγνωση, τη σημασία των νομικών ζητημάτων που ανακύπτουν στο πλαίσιο της εκκρεμούς ενώπιόν του υπόθεσης και την ανάγκη προδικαστικής απόφασης για να εκδώσει την απόφασή του.

7 Η γερμανική κυβέρνηση υπευθυμίζει όμως ότι με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 1981 (Foglia κατά Novello, υπόθεση 244/80, Συλλογή 1981, σ. 3045) το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν είναι αρμόδιο να απαντά σε ερωτήματα περί ερμηνείας που του υποβάλλονται από ένα εθνικό δικαστήριο στο πλαίσιο διαδικασίας που είναι προκατασκευασμένη από τους διαδίκους με σκοπό να ωθήσουν το Δικαστήριο στο να λάβει θέση επί ορισμένων προβλημάτων κοινοτικού δικαίου, τα οποία δεν ανταποκρίνονται σε αντικειμενική ανάγκη που συνδέεται με την επίλυση της διαφοράς.

8 Στην υπό κρίση υπόθεση όμως κανένα στοιχείο δεν επιτρέπει το συμπέρασμα ότι πρόκειται για μία από τις εξαιρετικές περιπτώσεις στις οποίες αναφέρεται η εν λόγω νομολογία.

9 Η γερμανική κυβέρνηση ισχυριζεται ακόμη ότι η διάταξη παραπομπής βασίζεται σε προφανή πλάνη ως προς το σκοπό και την έκταση εφαρμογής των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου που αναφέρονται στην εν λόγω διάταξη. Ως προς το σημείο αυτό, ισχυρίζεται ότι ο Moser είναι γερμανός υπήκοος και ότι δεν εργάστηκε ούτε κατοίκησε ποτέ σε άλλο κράτος μέλος εκτός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Συνεπώς η κατάστασή του δεν έχει καμία σχέση με το άρθρο 48 της συνθήκης ΕΟΚ, ώστε να ζητηθεί η ερμηνεία του άρθρου αυτού.

10 Ως προς το σημείο αυτό, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα πραγματικά περιστατικά που ανέφερε η γερμανική κυβέρνηση αφορούν την ουσία των ερωτημάτων που υπέβαλε το παραπέμπον δικαστήριο. Συνεπώς, ακόμη και αν ενδεχομένως έχουν σημασία για την απάντηση στα ερωτήματα αυτά, δεν έχουν καμία σημασία για να εκτιμηθεί αν το Δικαστήριο έχει αρμοδιότητα να αποφανθεί επί της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

11 Συνεπώς, οι ενστάσεις αναρμοδιότητας του Δικαστηρίου που πρόβαλε η γερμανική κυβέρνηση πρέπει να απορριφθούν.

12 Με τα τρία ερωτήματα που έθεσε στο Δικαστήριο, το εθνικό δικαστήριο στην ουσία ζητεί να μάθει αν το άρθρο 48 καλύπτει την περίπτωση προσώπου που βρίσκεται στην κατάσταση του Moser και, ειδικότερα, αν το πρόσωπο αυτό μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 48 για να αποφύγει την εφαρμογή νομοθεσίας σαν τη νομοθεσία του Land της Βάδης-Βυρτεμβέργης, σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται στα πρόσωπα που δεν παρέχουν επαρκή εχέγγυα πίστης στη φιλελεύθερη δημοκρατική συνταγματική τάξη η πραγματοποίηση της προπαρασκευαστικής άσκησης που είναι αναγκαία για την απόκτηση της άδειας ασκήσεως του λειτουργήματος του εκπαιδευτικού πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

13 Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά εξαρτάται καταρχάς από τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής του άρθρου 48 της συνθήκης ΕΟΚ.

14 Σχετικά, υπενθυμίζεται ότι η διάταξη αυτή, όπως δέχτηκε το Δικαστήριο με την απόφασή του της 28ης Μαρτίου 1979 (Saunders, υπόθεση 175/76, Slg. 1979, σ. 1128), αποσκοπεί, κατ' εφαρμογή της γενικής αρχής που εξαγγέλεται στο άρθρο 7, να απαλείψει από τις νομοθεσίες των κρατών μελών τις διατάξεις που, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας, υποβάλλουν τον εργαζόμενο που είναι υπήκοος άλλου κράτους μέλους σε αυστηρότερη μεταχείριση ή τον περιάγουν σε δυσμενέστερη νομική ή πραγματική κατάσταση σε σχέση με την κατάσταση στην οποία βρίσκονται, υπό τις ίδιες συνθήκες, οι ημεδαποί.

15 Συνεπώς οι διατάξεις της συνθήκης περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, ιδίως το άρθρο 48, δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε καθαρά εσωτερικές καταστάσεις ενός κράτους μέλους, όταν δηλαδή δεν υπάρχει καμία σχέση με μια από τις καταστάσεις που ρυθμίζει το κοινοτικό δίκαιο.

16 Στην περίπτωση που αναφέρει το παραπέμπον δικαστήριο, πρόκειται, όπως ορθά παρατηρεί η γερμανική κυβέρνηση, για γερμανό υπήκοο που ζει και κατοικεί ανέκαθεν στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και ο οποίος στρέφεται κατά της αρνήσεως των γερμανικών αρχών να του επιτρέψουν, βάσει της νομοθεσίας του ίδιου αυτού κράτους, να πραγματοποιήσει ορισμένη επαγγελματική εκπαίδευση.

17 Για να αποδείξει ότι υπάρχει σχέση με τις κοινοτικές διατάξεις, ο Moser ισχυρίστηκε, με τις παρατηρήσεις που κατέθεσε στο Δικαστήριο, ότι η εφαρμογή των επίδικων γερμανικών διατάξεων έχει ως αποτέλεσμα να κωλύεται να ζητήσει να προσληφθεί σε θέση εκπαιδευτικού σε σχολεία που βρίσκονται σε άλλα κράτη μέλη, δεδομένου ότι του καθιστά αδύνατη την περάτωση της επαγγελματικής του εκπαίδευσης ως δασκάλου.

18 Δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτό το επιχείρημα αυτό. Πράγματι, μια καθαρά υποθετική επαγγελματική προοπτική σε άλλο κράτος μέλος δεν δημιουργεί τόσο στενή σχέση με το κοινοτικό δίκαιο, ώστε να δικαιολογείται η εφαρμογή του άρθρου 48 της συνθήκης ΕΟΚ.

19 Από τις σκέψεις αυτές έπεται ότι η κατάσταση ενός προσώπου σαν αυτή που αναφέρεται από το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων.

20 Συνεπώς, στα ερωτήματα του παραπέμποντος δικαστηρίου πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 48 της συνθήκης ΕΟΚ δεν εφαρμόζεται σε καθαρά εσωτερικές καταστάσεις των κρατών μελών, όπως η περίπτωση του υπηκόου ενός κράτους μέλους που ποτέ δεν είχε την κατοικία του ούτε εργάστηκε σε άλλο κράτος μέλος και ότι ο υπήκοος αυτός δεν μπορεί να επικαλεστεί το εν λόγω άρθρο 48 για να αποφύγει να εφαρμοστεί σ' αυτόν η νομοθεσία της χώρας του.

Επί των δικαστικών εξόδων

21 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η κυβέρνηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, οι οποίες κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης το χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε το Arbeitsgericht του Reutlingen με διάταξη της 18ης Αυγούστου 1983, αποφαίνεται:

Το άρθρο 48 της συνθήκης ΕΟΚ δεν εφαρμόζεται σε καθαρά εσωτερικές καταστάσεις των κρατών μελών, όπως η περίπτωση του υπηκόου ενός κράτους μέλους που ποτέ δεν είχε την κατοικία του ούτε εργάστηκε σε άλλο

κράτος μέλος· ο υπήκοος αυτός δεν μπορεί να επικαλεστεί το εν λόγω άρθρο 48 για να αποφύγει να εφαρμοστεί σ' αυτόν η νομοθεσία της χώρας του.

Mackenzie Stuart Koopmans Bahlmann Galmot

Pescatore O'Keeffe Bosco Due Everling

Δημοσιεύτηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 28 Ιουνίου 1984.

Ο γραμματέας

P. Heim

Ο πρόεδρος

A. J. Mackenzie Stuart

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ SIR GORDON SLYNN ΠΟΥ ΑΝΑΠΤΥΧΘΗΚΑΝ ΣΤΙΣ 10 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1984 [1]

Κύριε πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

Ο Moser είναι γερμανός υπήκοος και κατοικεί στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Επιθυμεί να ασκήσει το λειτούργημα του δασκάλου. Για το σκοπό αυτό έλαβε μέρος με επιτυχία στον προβλεπόμενο πρώτο κρατικό διαγωνισμό. Δεν μπορεί όμως να αποκτήσει άδεια ασκήσεως του λειτουργήματος του δασκάλου, αν δεν πραγματοποιήσει μετά τις σπουδές του προπαρασκευαστική άσκηση και δεν συμμετάσχει στο δεύτερο κρατικό διαγωνισμό. Ζήτησε να γίνει δεκτός στην προπαρασκευαστική άσκηση ως μετακλητός δημόσιος υπάλληλος ή βάσει σχέσης ιδιωτικού δικαίου. Οι αρχές του Land Baden-Württemberg, απέρριψαν την αίτησή του με την αιτιολογία ότι υπήρχαν αμφιβολίες ως προς την πίστη του στις δημοκρατικές αρχές της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας, δεδομένου ότι, όπως ισχυρίστηκε το Land Baden-Württemberg, ο Moser είναι μέλος του Γερμανικού Κομμουνιστικού Κόμματος και είχε ενεργό συμμετοχή στις εκδηλώσεις του δημόσια και για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ο Moser άσκησε τότε ενώπιον του Arbeitsgericht προσφυγή κατά της απόφασης αυτής. Καταρχάς υποστηρίζει ότι η άρνηση αυτή συνιστά παράβαση του εθνικού δικαίου και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα δικαιώματα του ανθρώπου. Ανέκυψε όμως και το ζήτημα αν η άρνηση των αρχών συνιστούσε παραβίαση του κοινοτικού δικαίου. Το Arbeitsgericht έκρινε ότι, για να μπορέσει να εκδώσει απόφαση, ήταν αναγκαίο να εκδοθεί προδικαστική απόφαση από το Δικαστήριο ως προς το ζήτημα αυτό.

1 — Μετάφραση από τα αγγλικά.